

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinsellikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

Görüş Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 07.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.04.2024

TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜMLER VE YENİ ÇAĞ DİNSELLİKLERİ

Kübra ARSLAN*

Öz

Gelişen teknolojilerin toplumsal hayat üzerindeki etkileri geniş bir inceleme alanı imkânı sunmaktadır. Sanayi Devrimi'nden bu yana makinelerin hayatımızdaki yeri yadsınamaz ölçüde artmaktayken toplumun yapıtaşlarından birini oluşturan kurumlardan din de değişen ve dönüşen anlam dünyalarıyla sosyal değişme serüveninde bu etkiden nasibini almaktadır. Bu düşüncelerden hareketle teknolojik gelişmeler bağlamında, dinin insan yaşamı üzerindeki belirleyiciliğinin geri planda kaldığı söylenebilmektedir. Sekülerleşme hareketleri doğrultusunda cemaat bazlı toplu dinî ibadetlerin/dinî ritüellerin yerini bireysel inanç ve ritüellere bıraktığı; içinde bulunduğumuz dünyayı ve ölümden sonraki hayatı anlamaya ve açıklamaya yönelik çabaların ruhani/manevi birtakım açıklamalar yerine bilimsel ve teknolojik rasyonel kimi yanıtlar bulduğu günümüz dünyasında artık dinin bireyselleşmesinden ve yeni çağ inançlarının ortaya çıkmasından da söz etmek mümkündür. Dinî kimliklerin bu şekilde sanal düzlemde akışkan bir hâl kazanması dolayısıyla dinin geleceğine yönelik birtakım soru ve sorunlar gündeme getirilerek bu çalışma içerisinde tartışmaya açılmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı ise, modernleşmenin bir uzantısı olarak da değerlendirilen sekülerleşme ekseninde teknolojik dönüşümlerle uyumlu olarak dinin sanal düzlemde geçirdiği simgesel dönüşümleri ele almaktır. Bu incelemeler yapılırken klasik ve çağdaş kuramcıların din üzerine olan yorumlarından hareket edilmiş olup çalışmada söz konusu çerçevede oluşturulmuş olan yerli ve yabancı literatüre dayalı olarak mesele çok boyutlu bir şekilde irdelenmiştir. Değerlendirmeler sonucunda görülmektedir ki dinler ve dinî birtakım ritüeller teknolojik değişim ve dönüşümler sonrası farklı formlarda varlıklarını sürdürürken dünyayı anlama ve açıklama çabalarına kaynaklık etmeye devam etmektedir. Ancak bu süreçte simgesel bir inşa sürecinden geçmekte ve ortaya teknolojik bir dinsellik modeli çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akışkan Kimlik, Dindarlık, Sekülerleşme, Sanal Din, Tekno-din.

* Doktorant, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, kbrarslan82@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1983-4075.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

Technological Transformations and New Age Religiosity

Abstract

The effects of developing technologies on social life offer a wide field of research. Since the Industrial Revolution, the place of machines in our lives has been increasing undeniably, while religion, one of the phenomenon that constitute one of the building blocks of society, has its share of this effect in the adventure of social change with its changing and transforming worlds of meaning. Based on these considerations, it can be said that in the context of technological developments, the determining role of religion in human life has receded into the background. It is also possible to talk about the individualization of religion and the emergence of new age beliefs in today's world, where congregation-based collective religious worship/religious rituals have been replaced by individual beliefs and rituals in line with secularization movements; where efforts to understand and explain the world we live in and life after death have found some scientific and technological rational answers instead of spiritual explanations. Due to the fact that religious identities have become fluid on the virtual plane in this way, some questions and problems regarding the future of religion are brought to the agenda and opened to discussion in this study. In this context, the aim of the study is to examine the symbolic transformations that religion has undergone on the virtual plane in accordance with technological transformations in the axis of secularization, which is also considered as an extension of modernization. While making these examinations, the interpretations of classical and contemporary theorists on religion have been taken into consideration and the issue has been examined in a multidimensional way based on the domestic and foreign literature created within the framework of the study. As a result of the evaluations, it is seen that while religions and religious rituals continue to exist in different forms after technological changes and transformations, they continue to be a source of efforts to understand and explain the world. However, in this process, they go through a symbolic construction process and a technological model of religiosity emerges.

Keywords: Fluid Identity, Religiosity, Secularization, Virtual Religion, Techno-religion.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Giriş

İnsanın anlam arayışı, çağlar boyunca farklı inanç türleriyle, icat ve keşiflerle, maddi dünyayla kurmuş olduğu çeşitli ilişkilerle giderilmeye çalışılmıştır. Bu dünyadaki anlam ve önemi, yaşam amacını, ölümden sonra neler olacağını sorgulayan insan, büyüden bilime pek çok açıklamanın ardına sığınmıştır. Farklı saiklerle kutsalla olan ilişkisi önem kazanan insanın toplumsal yaşamdaki kimliklenmelerinden birinin de bu ilişki türü olması, dinleri tarih boyunca her dönem tartışma konusu yapmıştır.

Dine ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlar, dünyayı anlama ve açıklama çabamıza destek olmakla birlikte farklı toplumsal düzlemlerde din tartışmaları gündelik hayatın bir parçası olarak dinin sosyolojik bir perspektiften de değerlendirilmesini zaruri kılmaktadır. Din, çoğunlukla duygusal bir anlam dünyasına hitap ediyor olsa da bilimsel gelişmeler, “boşlukların tanrısı” sıfatını boşa çıkarıp dinin, dünyayı anlama ve açıklama gayretinin yerini rasyonel birtakım açıklamalarla doldurmaktadır (Akın, 2019, s. 661-684; Manafov, 2022, s. 649-670). Gündelik yaşam üzerindeki etkisini bilime bırakmaya başlayan din, bugün sekülerleşme tartışmalarıyla güncel sosyal bilim tartışma konuları arasında yerini almaktadır.

Modernleşme ile birlikte ele alınmaya başlanan seküler hareketler, her toplumda farklı bir etki düzeyine sahip olmakla birlikte temel manada Weber’in söylemiyle bir “büyü bozumu”na tekabül etmektedir (2012, s. 248-251). İçinde bulunduğumuz çağ, tek bir gerçekliğin söz konusu olmadığı, anlam arayışlarına din dışında pek çok yanıt bulabildiğimiz ya da dini, içinde yaşadığımız yeni toplumsal gerçekliğe uyarlamaya çalıştığımız bir çoklu evren paradigması sunmaktadır. Bu yeni gerçekliğin içerisinde sekülerleşme pençesindeki toplumsal dünyada buna uygun dinî hareketlerin, yeni çağ inançlarının ortaya çıkması da kaçınılmaz görünmektedir.

İçinde yaşadığı dünyayı anlama ve açıklama gayretinde olan insan, çağın gereklerine ve sunduğu imkanlara bağlı olarak yeni tanrılar oluşturmuş; dinin kolektif bir düzlemden sıyrılarak daha birey odaklı bir alan hâline gelmesine ve bireysel dindarlık biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Güvendi, 2008; Coştu, 2017, s. 82). Yeni teknolojilerle birlikte verinin yeni bir din hâline gelmesiyle dataizm ve tekno-dinlerin söz konusu olması (Cumaoğlu ve Özbey, 2024, s. 76-79) “her şeyi bilen

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

ve her şeyi gören” olarak yapay zekanın tanrılaştırılması yeni bir sosyal gerçekliğin oluştuğunu göstermektedir. Bu sanal dünyada her şeyin akışkan bir hâle gelmesi, dinlerin tüketim kültürü kısıncında her türlü kavramın, sembolün ve dinî ritüelin metalaştırılması ve bir tür market içerisinde sunulması, dinin işlevleri ve geleceği konusundaki sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Nitekim Şahin (2019) bu konudan hareketle ritüelden inanca uzanan çizgide bireylerin oluşturdukları sanallıklar çerçevesinde bilişsel bir tür soyutlamanın söz konusu olduğunu, bu soyutlama dolayısıyla da yeni tür sembollerin ortaya çıktığını ve ağ teknolojileri özelinde beliren sanal toplulukların ise daha esnek bir şekilde yeni semboller etrafında yapılandıklarını söylemektedir.

Yeni teknolojik gelişmeler üzerinden inanç meselesi tartışmalı hâle gelirken fen bilimlerinden sosyal bilimlere kadar uzanan çerçevede bu konu detaylı bir şekilde tartışılmaktadır. Dinin dijitalleşmesi (Akgül, 2017; Çuhadar, 2021), akışkan dinî kimlikler (Dereli, 2019), çevrimiçi dindarlık (Eken, 2021), sanal dinler ve cemaatler (Akkaş, 2012; Yılmaz, 2014; Haberli, 2019; Şahin, 2019) ve yeni dinî hareketlerin ortaya çıkışı (Özkan, 2006; Uluç, 2006; Kanık, 2017) gibi konularda yapılmış pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Fen bilimleri bağlamında da oldukça popüler bir hâle gelen teknoloji ve din ikiliği üzerine yabancı literatürde de çok fazla sayıda eser bulunmaktadır. Bahsi geçen konularda yapılmış oldukça kapsamlı çalışmalardan biri olan ve Hristiyan, Yahudi, Müslüman ve Hindu geleneklerinden 50 bilim insanı, psikolog, teolog ve filozofun katkılarıyla ortaya çıkan *21. Yüzyıl için Tanrı* kitabında Stannard (2022), modern bilimsel keşiflerin Tanrı hakkındaki inançları nasıl etkilediğini ve bilimin dinin temel inançlarına nasıl meydan okuduğunu ele almaktadır. Günümüzde de yapay zekâ ve gen teknolojilerine bağlı kimi gelişmeler yapay zekâ ve robotların insanlığın yeni tanrıları olabileceği meselesini tartışmalı hâle getirmektedir. O’Gieblyn (2023) ise çalışmasında, Tanrı ve yaratılış hikayelerinin insanların hikâye anlatma ve öyküleme eğilimlerinden kaynaklanabileceğini öne sürerek, dinin temellerinin sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Yazar tanrı kavramının, ölümden sonraki hayata dair umutlar veya insanların kendi varoluşlarını anlamlandırma çabalarıyla ilişkilendirilmiş olabileceğini belirtmekte ve insanların kendi modern tanrılarını yaratırken aynı zamanda kendilerince tanrıçılık oynadıkları ve teknoloji aracılığıyla tanrısal imgeler oluşturdukları fikrini de dile getirmektedir. Arslan (2006)’a göre de Yeni

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Çağ dinleri kutsal ile seküler olanı bir araya getirerek işlevsel bir form sunmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında dinin modern çağdaki dönüşümü, insanın tanrısal imgeleri nasıl algıladığı ve bu çağın gerekleri doğrultusunda nasıl şekillendirdiği önemli bir sorgulama alanı gibi görünmektedir.

Bu meselelerin sosyolojik bir perspektiften ele alınıp, anlaşılabilmesi ve toplumsal yaşamdaki kimi paradigmalara nasıl yansıtılacağı kestirilebilmesi adına, geleneksel din anlayışından yeni çağ inançlarına uzanan çerçevede dine ilişkin bakış açıları, geleneksel ve çağdaş kuramcılar bağlamında ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. İçinde bulunduğumuz sosyal dünyanın gerçekliğinden kopmadan, yapay zekâ çağında insan olmak, dinin gündelik yaşantımızdaki yerini saptamak ve geleceğine dair meselelerini tartışmak sosyal bilimler bağlamında giderek önem kazanmaktadır.

Teknoloji Çağında Dine İlişkin Farklı Sosyolojik Yaklaşımlar

Dine ilişkin özsel ve işlevsel olmak üzere iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlar ilk olarak dinin ne olduğu, sonrasında ise ne işe yaradığı üzerinde dururlar. Aslında din, bu iki soruya verilen yanıtlar üzerinden tanımlanıp değerlendirilir. Bu iki tanım da cevapları itibariyle diyalektik bir ilişki içerisindedir (Rapstad ve Furseth, 2020). Kutsal olanın büyüleyiciliği, günümüzde artık dinlere özgü olmaktan çıkmıştır ve doğaüstü gibi görünen, aklın sınırlarını aşan pek çok konuya kutsallık çerçevesinde yaklaşmaktadır. Bugün bilimin yanıtlayamadığı ölümden sonra yaşam gibi konularda, insanlara birtakım açıklamalar sunan dinler popülerliğini yitirirken, yapay zekâ teknolojileri ve nörobilimdeki gelişmeler sayesinde beden ölümünden söz etsek bile kişilerin zihinlerini yaşatmanın belki de mümkün olabileceği bir çağa doğru gitmekteyiz. Bu gelişmeler toplumlara yeni kutsallar kazandırırken mevcut kutsal olarak addedilen şeylerin de sorgulanmalarına neden olmaktadır.

Din; tecrübe, bilgi ve etkiler bağlamında üçlü bir boyut üzerinden temellendirilmektedir. İlahi bir gücün hissedilmesi, inanç sahibi kimselerin bu inançları konusundaki dinî rutinlere, ritüellere hâkim olması ve bu inançların gündelik yaşamları üzerinde etkili olması dinin toplumsal düzlemdeki kabulünü önemli ölçüde belirlemektedir. Dini uygularken ritüeller ve adanmışlık kavramları ön plana çıkmaktadır (Repstad ve

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Furseth, 2020, s. 59-61). Kişi sahip olduğu dinî inancın gerekleri olarak, birtakım rutin ve formal eylemlerde bulunur. İbadet olarak nitelendirilen bu ritüeller, dinî bağlılık sağlamasının yanı sıra bireylerin yaşamlarını düzenleme, huzur verme gibi işlevlere de sahiptir. Bu noktada inanç ve ritüel, birbirini pekiştiren iki olgudur. İnançlar ritüelleri şekillendirirken ritüeller ise uygulanma sıklığı ve yoğunluğu ile inançları pekiştirmektedir (Özgen, 2021, s. 1311-1315). Bireyler dinin ritüel boyutuna katılmamakla beraber herhangi bir dinin mensubu olabilirler. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz çağda bireysel dindarlıktan söz etmek mümkün hâle gelmektedir. Modernleşme ile birlikte tartışmaya başladığımız seküler hareketler, herkesin kendi din yorumu ve bunu yaşayış biçimi olabileceğini göstermektedir. Bireyler, kapitalist pazarda seçkiye sunulan dinlerden herhangi birini ya da birkaçını birden seçerek gündelik yaşantısını bunların üzerine inşa edebilmekte, geleneksel dinlerin normatif yapısından uzaklaşmaktadır.

Dine ilişkin kuramsal yaklaşımlara bakıldığında Klasik düşünürlerden Marx, dine eleştirel yaklaşarak onu hakikati yanlış bir şekilde yansıtan ve kitlelerin afyonu haline gelen bir yanılsama olarak görür. Ona göre din, insanın doğa karşısındaki çaresizliğine yanıt olarak ortaya çıkar; maddi dünyadaki anlam boşluklarını doldurur (Siegel, 2012, s. 58-86). Marx, dinin gerçek dünyanın yansıması olduğunu savunurken aynı zamanda dinin bir ideoloji olarak kullanılmasını, egemen sınıfın çıkarlarını meşrulaştırmak amacıyla kullanılmasını vurgular (Özyurt, 2014; Ertit, 2020, s.12). Bu perspektif üzerinden modern veya post-modern insanın, dini hâlâ bir güç unsuru olarak gördüğünü ve statü ile kimlik oluşumlarını din temelinde inşa ettiğini söylemek mümkündür.

Marx, dinin, toplumsal yapıları sürdürmek ve meşrulaştırmak amacıyla kullanılan bir ideoloji olduğunu savunur. Bu bağlamda dinin sınıf mücadelesi ve ekonomik çatışmaların ortaya çıkardığı toplumsal eşitsizlikleri gizlemek ve bireyleri mevcut düzeni kabul etmeleri için motive etmek amacıyla kullanıldığını ileri sürer (Özyurt, 2014; Mardin, 2016; Yenen, 2002, s. 748-752). Teknolojik gelişmeler ise, Marx'ın perspektifinde, üretim ilişkilerini ve sınıf yapısını değiştirerek toplumsal dönüşüme olanak tanıyan bir potansiyele işaret eder (Repstad ve Furseth, 2020, s. 66-70). Teknolojinin bu denli ilerlemesi, dinin toplumsal rolünü zayıflatabilir ve bireyleri daha rasyonel ve bilimsel temellere dayanan dünya görüşlerine yönlendirebilir. Ancak günümüzde, bilimsel

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

gelişmelerin dinin yerine geçtiği noktalarda bile bireylerin anlam arayışları devam etmektedir. Dünya genelinde insanların niteliklerinin yetersizleştiği veya anlamsızlaştığı algısının hâkim olduğu bir dönemde dinler hâlâ bir anlam kaynağı olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Marx'ın üretim araçlarının sahipliğini temel alan sınıf teorisinden yola çıkarak, günümüzde teknolojik güce hâkim olan sınıfların egemen sınıfı oluşturduğunu söylemek mümkündür (Marcuse, 2010, s. 89-128; Çelik, 2019). Onun perspektifinde olduğu gibi üretim araçlarının kontrolü, toplumsal ilişkilerde belirleyici bir rol oynar ve bu kontrol, ekonomik ve politik gücün merkezine yerleşir. Günümüzde teknolojik sektörlerde etkili olan büyük şirketler ve milyarder girişimciler, üretim araçlarının sahipleri olarak belirginleşmektedir. Bu hâkim sınıfların etkisi, sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda kültürel ve ideolojik düzeyde de hissedilmektedir (Castells, 1999, s. 7; Tunçay, 2023). Din gibi büyük anlatılar ve ritüeller, bu sınıfların kültürel etkileşimlerinin bir yansıması olarak şekillenebilmektedir. Aynı zamanda bu medyatik güçlere hâkim olan sınıflar da günümüzde çeşitli popülerlikler kazanmakta; sosyal mecralar üzerinden yeni dinî otorite figürleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde teknolojik devrimle birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin yükselişi, büyük anlatıları ve ritüelleri de dönüştürmüştür. Sosyal medya, dijital platformlar ve medya aracılığıyla iletilen bilgiler, geniş halk kitlelerini etkileyen yeni biçimler almıştır. Bu değişimlerin yanı sıra, teknolojik güce sahip olan sınıfların hâlâ toplumsal ilişkileri şekillendirmekte ve çeşitli ideolojik anlatıları kontrol etmekte olduğunu görmekteyiz. Althusser (2000)'in devletin ideolojik aygıtları olarak nitelendirdiği medya araçları vasıtasıyla bireylerin, dini anlama ve sosyal hayatını buna uygun bir şekilde şekillendirme noktasında etkilendiğini görmek de mümkündür. Özellikle televizyon ve diğer dijital medya platformları, dini geniş kitlelere aktarabilmekte ve bu ritüellerin algılanma biçimini değiştirebilmektedir. Medya araçları, dinî ritüelleri görsel ve işitsel unsurlarla zenginleştirerek, izleyicilerin bu ritüelleri daha etkili bir şekilde deneyimlemelerine olanak tanımaktadır. Ancak bu süreçte, ritüellerin aslından sapması veya ticarileşmesi gibi riskler de söz konusu olabilmektedir (Işıklı ve Gökbayrak, 2022, s. 133-142). Althusser'in (2000) perspektifinden bakıldığında, medya araçları devletin ideolojik aygıtları olarak toplumsal bilincin oluşturulmasında etkili bir rol oynar. Dini ve bu doğrultudaki ritüelleri etkileyerek medya araçları sınıfsal

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

hegemonyayı güçlendirebilir ve toplumda belirli bir ideolojik düzenin sürdürülmesine hizmet edebilir. Bu noktada Marx'ın temel tezlerinin, günümüzde de geçerliliğini koruduğunu ve teknolojik güce hâkim olan sınıfların, büyük anlatıları ve ritüelleri kullanarak geniş halk kitlelerini etkilemeye devam ettiğini söylemek mümkündür.

Durkheim (2005)'a bakıldığında ise, dinin kutsal ile kutsal olmayan ayrımında belirlediği, günümüz toplumlarında farklı kutsallıkların söz konusu olmaya başladığı ve gündelik yaşamda geleneksel anlamdaki dinin etkisinin azaldığı grlmektedir. Modernite, bu kutsalları ve onlara yüklenen anlamları değiştirmiştir (Repstad ve Furseth, 2020, s. 70-74, 146-151; şallı, 2017, s. 71-74). Teknoloji ağında artık yeni kutsallar, teknolojik cihazlarımız ve bizlere sunduğu olanaklar olmuştur. Bunlara karşılık din, hâlâ toplumsalın ve toplum ruhunun sembolik bir ifadesi olarak varlığını sürdürmektedir. Burada önemli olan husus, bir kutsal etrafında bir araya gelmek ve bunu farklı ritüeller bağlamında sürdürmektir. Modern toplumlarda bu kutsal etrafındaki bir araya gelişler, alternatif oluşumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada kolektif bir dine kıyasla, daha bireyselci ve birey kültünün hâkim olduğu oluşumlardan söz edilebilir. Günümüzde bireyler, anlam arayışları ve aidiyet ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli dinî anlatılara yönelmekte ve geleneksel dinî kurumların katı sınırlamalarından uzaklaşarak, kendi özgün yollarını keşfetmektedirler. Yoga, meditasyon, reiki vb. yeni ağ inanışları olarak adlandırılan spiritüel uygulamalar bireylerin anlam ve aidiyet arayışlarına çeşitli yanıtlar sunan oluşumlar olarak gündelik hayatlarında yer almakta ve gittikçe poplerleşmektedir (Cengiz, Küçükural ve Gr, 2021; zdemir, 2022). Bu durum, modern bireylerin geleneksel dinsel normlara karşı biraz daha esnek bir tutum benimsemeleri ve kendi dünya görüşleriyle uyumlu anlam sistemleri oluşurmaya çalışmaları olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda bireyler, bilim, felsefe ve kişisel deneyimlere dayanan daha rasyonel ve özgün dinî anlatıları tercih etmekte ve bu anlatıları günlük hayatlarına entegre etmektedir.

Daha iyi bir hayat umuduyla dine yaklaşan Weber (2014) ise dini rasyonel ve meşrulaştırıcı bir g olarak değerlendirir. Weber (2014)'e göre, insanın bu dünyada çektiği acılara bir anlam verebilmek adına din fikrine tutunduğunu ve tanrı fikrini gerekçelendirmeye (teodise) alıştığını söylemek mümkündür. Günümüz dünyasında ise rasyonellik ve mistik ile ruhanilik arasında bir bölünmüşlük söz konusudur. Bu da ilk zamanlardaki

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

büyüden ibaret olan toplumsal birliği parçalamakta ve yerine rasyonel aklı ve amaçsal eylemleri getirmektedir (Repstad ve Furseth, 2020, s. 76). Weber, dünyevi asketizmin, dinsel bir rasyonelleşme ile birleşerek büyü bozumunu daha da güçlendirdiğini öne sürmektedir. Buna göre toplumsal hayattaki acıları açıklamadaki yetersizliğin neden olduğu büyü bozumu, dinsel bir rasyonelleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Kapitalizmin gelişimini Protestan ahlakıyla ilişkilendiren Weber, neredeyse Marx'la benzer şekilde dinin mevcut dünya düzenini meşrulaştırıcı niteliğine vurgu yapmaktadır (2012, s. 55-56, 215). Teknolojik gelişmeler, rasyonel düşünce ve amaca yönelik eylemleri destekleyen bir zemin sağlamıştır. İnternet, sosyal medya ve diğer dijital platformlar, Weber'in rasyonel düşünceye verdiği önemle uyumlu bir gelişme olarak bireylerin rasyonel ve amaca yönelik bilgi alışverişi yapmalarına katkıda bulunmuşsa da aynı zamanda bu teknolojik araçlar, bireyleri dijital dünyada izole hâle getirebilecekleri riskini de taşımaktadır. Bu durum ise dinlerin mistik, ruhani ve büyüdü dünyasını yıkıma uğratmaktadır.

Tüm bu klasik düşünürlerin dine yönelik açıklamaları, içinde bulunduğumuz dünyanın dinamiklerinin hâlen geçmiş kuramlara dayalı bir açıklanma imkânı olduğunu göstermektedir. Klasiklerden etkilenen çağdaş kuramcılar ve kuramları da dine sosyal bir gerçeklik olarak yaklaşmışlardır. İlk zamanlardan günümüze doğayı anlama ve açıklama gayretimize yeni araçlarla birlikte yeni soru ve sorunlar da eklenmiştir. Önceleri elimizdeki bu yaşama bir anlam atfetme çabamız yeni teknolojilerle birlikte ölümsüzlüğü ve sonsuzluğu tartıştığımız bir düzlemde tüm paradigmaları da yıkmaktadır. Tanrının abartılmış bir baba figürü olduğunu söyleyen Freud'dan (2012), "*Tanrı öldü, onu modern insan öldürdü.*" diyen Nietzsche'e (1999) varana kadar olan süreçte, dinin günümüz toplumları üzerindeki etkisinin aklın ön plana çıkmasıyla birlikte azaldığı görülmektedir. Bireyin anlama çabasına yanıt olan din, bu işlevini modern toplumun uzantılarına bırakmıştır. Bu noktada başlayan sekülerleşme tartışmaları, rasyonel bir dünyada dinin yerini sorgula(t)maktadır.

Berger (2000) ve Luckmann (2003), modern toplumlardaki ortak anlamların yitiminden yola çıkarak bir anlam krizi söz konusu olduğunu söylemiştir. Ortak bir anlamın olmayışı, toplumsal düzlemde birlik olmanın da önüne geçmektedir. Her şeyin akışkanlaştığı, gerçekliğin tek bir formunun olmadığı çağımızda bir kutsal şemsiye olarak herkesi

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

kapsayan bütüncül bir oluşumdan söz edilememektedir (Repstad ve Furseth, 2020, s. 113-118). Din artık toplumsal alandan çıkarılmış ve kişisel bir düzlemde tartışılır hâle gelmiştir. Büyüden ayırt edilemeyen, kutsalın yeni anlam dünyaları ve eylem alanları yarattığı dine, eskisi gibi bağlı kalmak mümkün değildir. Geleneksel dinler ve ritüelleri modernleşmiş sanayi toplumlarında gerilemiş ve yerini rasyonel aklın açıklamalarına bırakmıştır. Giddens (2010), modern çağın bunalımları olarak gördüğü güvensizlik ve şüphe duygusunun, anlam yitiminin dinlerin yeniden dirilişinde etkili olacağını söylemektedir. Teknolojik gelişme hızına yetişemeyen kültürel yaşam, kendine uygun kutsallar arayışındayken tekno-dinlerden, datanın yeni tanrı olduğundan söz ediyoruz. Gündelik yaşamı anlamlandırmayı elimizdeki teknolojik imkanlarla yeniden deneyimliyoruz. Bu noktada da mevcut kuramların yeterliliği bir yana yeni kuramlar üretme çabasına girmekteyiz. Bu doğrultuda dine ilişkin çağdaş düşünürlerin açıklamalarına bakıldığında, onların görüşlerinin toplum ve birey odaklı zihin yapılarından bağımsız olmadığı görülmektedir. Berger, Luckmann ve Giddens, bireylerin üretimi olarak dini ele alırken; Habermas, Luhmann, Bourdieu ve Foucault dine yapısal bir fenomen olarak yaklaşmışlardır (Repstad ve Furseth, 2020, s.138). Bu farklı yaklaşımlar sosyal bir fenomen olarak dinin günümüz teknolojileri bağlamında yeniden ele alınması gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Yapay zekâ ve robot teknolojileri, bedenli bir varlık olarak insanın ölümlülüğüne meydan okurcasına gelişmelerini sürdürürken geleneksel dinler insanların anlam arayışlarına yanıt olamamaktadır. Gündelik yaşantısındaki krizlerin çözümü için başvuru kaynaklarını, dinî metinler veya önderler/otoriteler yerine bu teknolojik yenilikler oluşturmaktadır. Zira sizi yargılayabileceğinden şüphe ettiğiniz bir din adamına açılmaktansa, konuyla ilgili sorularınızı yöneltebileceğiniz bir robotu tercih edebilirsiniz. Bu noktada geleneksel dinlere olan güven zayıflarken, insanlar sorularını sormak veya içsel sıkıntılarını paylaşmak için robot rahipleri tercih etmeye başlamışlardır (Euronews, 2019). Bu robotlar, duygusal olarak bağ kurma yeteneğine sahip olmasa da objektif ve bilgi odaklı cevaplar sunarak bireylere rehberlik edebilmektedir. Aynı zamanda yapay zekâ teknolojileri, bireylerin kişisel gelişim ve anlam arayışlarında kullanılacak interaktif dinî uygulamaları da hayata geçirmektedir. Bir yapay zekâ destekli dinî rehber, bireylerin öğretileri daha iyi anlamalarına

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dınsellikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

ve kendi yaşam ilkelerini belirlemelerine yardımcı olabilmekte, sorularına basit yanıtlar verebilmekte ve bireyleri yönlendirebilmektedir.

Bu teknolojilerle birlikte dinî ritüel anlayışımız da kökten değişmeye başlamıştır. Önceleri gündelik yaşantımızı dinî söylemlere göre şekillendirirken, artık dinî söylemlerimizi yaşamımıza göre uyarlıyoruz. İbadetleri kolaylaştırıcı olarak öne sunulan zikirmatik, kibleyi gösteren ve dua okuyan seccade, besmele çeken bardak vb. gibi yeniliklerin emek, manevi değer ve anlam açısından da mahiyetleri oldukça düşündürücüdür (Haberli, 2019, s. 311-312). Din, anlama ve uygulamaya odaklı bir pratikler/ritüeller içermesi açısından bunları çeşitli teknolojik aletlerin yardımıyla icra etmek bireyleri ne derece o ruhani durumun içerisine sokabilecektir meselesi de sorgulamaya ve bireyler özelinde araştırılmaya ihtiyaç duymaktadır. Sanal hac imkânı maddi olarak ve bedenlen hac ibadetini yerine getiremeyen kimselere kolaylık sağlasa da deneyimin orada ve o zaman gerçekleştirilmesi ile sanal düzlemde yapılması arasındaki farklılıklar dinî inançlara bağlılık derecesini etkileyebilmektedir. şahin (2019) de çalışmasında teknolojik gelişmeler bağlamındaki modernitenin geleneksel kimi aidiyetleri yok ettiği fikrini savunsa da özünde ritüellerden daha soyut/sanal bir düzleme geçilerek daha esnek ve merkezsiz inanç topluluklarının ortaya çıktığını söylemektedir. Kutsal metinlerin güncellenmeye açık olmamaları ve normatif yapıları, bugün dinlerin kolaylıkla terk edilmesine ve başka arayışlara, yeni yapılanmalara sebep olabilmektedir. Modern yaşamın karmaşıklığı karşısında, insanlar artık geleneksel dinlerin tek bir gerçeklik sunma yaklaşımından uzaklaşarak Baudrillard'ın (2008) belirttiği gibi sonsuz sayıda gerçeklik gösteriminin olduğu bir çağa adım atmış durumdadır. Özellikle İşlam dini bağlamında incelendiğinde hakikat kavramı hâlâ önemli bir unsur olsa da çağımızda simülasyonların ve taklitlerin, gerçekliğin yerini alarak bir hiper-gerçeklik oluşturduğunu görmekteyiz. Kutsal olana, maneviyata, ie dönüşe olan ilginin artması da bu sonsuz sayıdaki gerçekliğin anlam arayışındaki bireyleri korkutması, bunaltması ve bireylerin rasyonel bir kesinlik kovalamalarından kaynaklanmaktadır.

Modernleşme ve Sekülerleşme Ekseninde Yeni Dınsellikler

Bilimsel gelişmelerin kutsal olan ile ilişkileri sarsması ve din ile ilişkilendirilen kimi soru ve sorunlara rasyonel yanıtlar sunması,

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

sekülerleşme sürecinde dinin toplumsal ve bireysel yaşamdaki otoritesinin ve etkisinin azalmasına katkıda bulunmuştur. En temel manada dinin toplumsal hayat üzerindeki belirleyiciliğinin azalması olarak tarif edilen sekülerleşme (Ertit, 2019, s. 47-68), Aydınlanma ve beraberinde getirdiği modernleşme hareketleriyle birlikte çok boyutlu bir düzlemde tartışılmaktadır. Dinin gündelik yaşamı belirlemede daha az önemli hâle gelmesi olarak da tariflenen sekülerleşme olgusu, dindeki kimi işlev yitimlerine de tekabül etmektedir (Ertit, 2013; Kanık, 2017; Darende, 2018, Ertit, 2019). Din artık toplumsal hayat üzerinde yegâne otorite olmaktan çıkmış ve yerini bilime ve bilimsel/rasyonel açıklamalara bırakmıştır. Etkisinin hâlen sürmesi ise, yaşamdaki birtakım belirsizliklere yanıt olabileme niteliğinde ve Marx'ın söylemiyle "kalpsiz dünyanın kalbi" (Marx, 2009'dan akt. Özyurt, 2014, s. 233) olması dolayısıyla mümkün olabilmektedir.

Aklın araçsallığını tartıştığımız noktada, açıklamalarımızı akla dayandırdığımızı söylemek bir tür oksimorondur. Sekülerleşme, toplumsal, kurumsal ve bireysel düzlemde farklı etkilere sahiptir (Ertit, 2013). Günümüzde sekülerleşme olarak nitelendirdiğimiz şey, aslında gerçekten dinin yerini bilime bırakması mı yoksa din ve dindarlığın yeni bir biçim kazanması mı meselesi sorgulanmalıdır. Bu sorgulamalar modern çağda toplumsal bir oluşum olarak ortaya çıkan dinin, bireysel bir alan haline gelmesiyle farklı bir boyut kazanmaktadır. Bireysel dindarlık, bireylerin mevcut dinî inançları kendilerine uygun bir şekilde yorumlayarak hayatlarını buna göre kurguladıkları bir gerçekliğe işaret etmektedir (Bucuka, 2022, s. 121-125). Önceden her ne maksatla olursa olsun toplumdaki mevcut yerleşik dinin dışına çıktığında birey, toplumun da dışına çıkmış olarak görülmekte ve dışlanmaktadır. Dolayısıyla kimliklenmenin din üzerinden yapılması, dinî görüş ve düşünceler terk edildiğinde ya da değiştirildiğinde bireylerin de toplum nezdinde kimliksizleşmesine neden olabilmektedir.

Din üzerinden kimliklenme, çeşitli sosyal düzlemlerde varlığını sürdürürken, bireyler kendilerini dinî kimlikleri üzerinden ifade etmektedir. Berger (2000)'in tarif ettiği şemsiye metaforu, kapsayıcılığı tartışılmaksızın modern çağda yıkılmış ve din artık özgür bir tercih meselesi haline gelmiştir. Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri, toplumlarda dinî normların gevşemesine ve bireylerin daha özgür bir şekilde inançlarını seçebilmelerine olanak tanımıştır. Ancak dinin

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

toplumsal kapsayıcılığının azalması, bireylerin kimlik oluşturma süreçlerini etkilememiştir. Din, hâlâ bireylerin sosyal düzlemlerde varlık göstermeleri ve kendilerini ifade etmeleri açısından önemli bir role sahiptir. Bireyler, dinî kimlikleri üzerinden duygusal bağlar kurarak toplumsal bağlamda yer edinmeye devam etmektedir. Dinî kimliklenme, bireylerin aidiyet duygularını güçlendirebilmekte ve toplumlarına daha derinlemesine bağlanmalarını sağlayabilmektedir (Leger, 2014). Aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde, etkileşimde bulunulan gruplarda ve sosyal etkinliklerde din bir anlam ve birliktelik kaynağı olarak işlev görmeye devam etmektedir.

Modern çağın din anlayışındaki değişimlere rağmen bireylerin dinî kimlikleri üzerinden anlam arayışları da sürmektedir (Dereli, 2019). Din, sadece bireylerin kişisel inançlarını ifade etme aracı olmanın ötesinde, toplumsal bağları güçlendiren ve sosyal kimlik oluşturma bir yolu olarak varlığını sürdürmektedir. Huntington (2020) medeniyetler çatışması tezinde, bireylerin kendilerini tanımlarken dinî kimliklere daha fazla vurgu yapacaklarına dair bir öngöründe bulunmuştur. İnançlar ve değerler, ritüeller ve pratikler, bireylerin sosyal dünyaları içerisinde nasıl bir yaşantı süreceklerini ve sosyal dünyanın diğer aktörleriyle nasıl bir ilişki kuracaklarını belirlemeleri doğrultusunda din, bir kimlik olarak yer almaktadır. Günümüzde ise, çoklu kimliklerin ve karmaşık sosyal bağlamların ortaya çıkması bu tezi sorgulamamıza neden olmaktadır. Zamanla bireylerin kimlikleri giderek daha karmaşık ve çok katmanlı hâle gelmiştir. Artık bir kişi, sadece tek bir dinî kimlikle sınırlı kalmayabilir; aynı anda birden fazla dinî, kültürel veya ulusal kimliği benimseyebilir. Bu durum Huntington'ın (2020) öngördüğü gibi sadece bireylerin kendilerini sınıflandırma şekillerinin değil aynı zamanda toplumların ve kültürlerin değişen dinamiklerini de yansıtmaktadır. Günümüzde bireyler hem geleneksel hem de modern kimlik unsurlarını bir araya getirerek karmaşık, çoklu kimlikler geliştirebilmektedir. Dinî kimlik, sadece dinî bir unsur olmaktan çok bireyin kişisel deneyimleri, tercihleri ve yaşadığı çeşitli sosyal etkileşimlerin bir yansıması haline gelmiştir. Bu bağlamda Huntington'ın (2020) tezi, günümüzdeki çoklu kimlik olgusunu tam olarak kapsamayabilir. Bireyler, kendilerini tanımlarken sadece dinî kimlikleri üzerinden değil, aynı zamanda etnik, kültürel, cinsel kimlikleri gibi çeşitli unsurları da dikkate alarak karmaşık bir kimlik inşa etmektedirler. Bauman'ın (2017) tanımladığı gibi de çağımız, artık akışkan kimlikler

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

çağıdır. Dolayısıyla günümüzdeki gerçeklik Huntington'ın (2020) tezine karşılık sadece dinî kimliklere dayalı çatışmaların ötesine geçmiş ve çok boyutlu kimliklerin varlığını göstermiştir.

Kimliklenmenin yanı sıra insanlık için muamma konulardan biri olan ve bireyleri farklı dinseliliklere yönelten ölüm, insanın gündelik hayat içerisinde unuttuğu, yok saydığı ancak geri planda, tüm hayatını bu olgunun gerçekliğiyle şekillendirdiği çetrefilli bir meseledir. Pek çok din, ölüm ve ölümden sonraki hayat açıklamaları üzerinden kendine mürit edinebilmektedir. Din, insanların yanıtlayamadığı ölüm ve ölümden sonra hayat gibi kimi kadim sorulara tatmin ve teskin edici yanıtlar vermektedir. Frankfurt Okulu temsilcilerinden Adorno (1995), ölümün çağdaş insanın bilincinden kovulduğunu, öteki dünyaya olan inanç ve umudun tükendiğini söylemektedir. Ölüm karşısındaki kayıtsızlığı, insanlığın kendisinin ölmüş olması mecazıyla açıklayan Adorno (1995), içinde bulunduğumuz çağın yarattığı bu insan doğasından uzaklaşma ve yabancılaşma duygularının insanlığın sonunu getireceğini vurgulamaktadır. Yaşadığımız çağın gerçekliğinin şüphe götürür ve bir simülasyona dayanır yapısı, her meta anlatıda olduğu gibi ölümü de anlamsız kılmıştır. Baudrillard (2008), modern çağın insanının kitle iletişim araçları üzerinden ölümün simüle edilmiş formlarını görmekten gerçeğine yabancılaşmış olduğunu dile getirmektedir. Modern kapitalist toplum her şeyin simgesel de olsa bir değeri olduğunu ve değiş-tokuş edilebilirliğini vurgularken ölümün bu değiş-tokuşa dahil edilememesi kaosa neden olmaktadır. Böyle bir düzlemde yaşam ve ölüm fenomenleri düşselliğe dönüşmektedir. Modern çağda yaşam, üretimi sürdüren bir unsur olarak daha sağlıklı, daha uzun olmalı umuduyla reçetelere bağlanırken ölüm ise tamamen dışlanmış ve ötekileştirilmiştir. Önceleri ölüm, duygusal bir açıdan değerlendirilirken günümüzde rasyonel açıdan dikkate alınmakta, hayatları sayılara indirgenen bireyler yine bu sayılar üzerinden hayatlarını yitirmektedir. Önceleri mevcut yaşam alanlarına yapılan mezarlar, bu noktalardan çıkarılarak gözlerden irak yerlere taşınmıştır. Modern toplum, kutsallık, bilgelik ve saygınlık atfedilen yaşlıları da ölümü hatırlatıcı unsurlar olarak görmekte, onları da ötekileştirip göz ardı etmektedir. Sistem yalnızca üretici sınıfı ve onun devamlılığını dikkate almaktadır.

Ölüme ilişkin rasyonel anlatılar sunan Gündüz Vassaf (2023), ölümün modern toplumlarda özellikle de teknolojik ve bilimsel gelişmelerin etkisi altında nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ele almaktadır.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinsellikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Vassaf'a (2023, s.48-62) göre ölüm, artık sadece biyolojik bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve teknolojik bir fenomen haline gelmiştir. Modern tıp ve teknolojinin ilerlemesi, ölümü bir tür "sorun" olarak ele almamıza neden olmuş ve ölümle mücadele konusunda bir dizi rasyonel yaklaşım geliştirmiştir. Organ nakilleri, yaşam destek sistemleri, gen terapisi gibi tıbbi müdahaleler, ölümle yüzleşmeyi daha karmaşık bir hâle getirmiştir. Bu teknolojik gelişmeler, insanların ölümü daha fazla kontrol etme ve ertelemeye yönelik bir çaba içine girmelerine neden olmuştur.

Modernleşme, aklın ve rasyonelliğin yükseldiği, akıldışı, ruhani, mistik anlatıların ise geri planda bırakıldığı bir süreci işaret etmektedir (Şallı, 2017). Bu noktada herhangi bir konuya açıklık getirirken referans noktaları artık din değil bilim ve bilimsel gelişmeler olmaktadır. "Tanrı öldü, modern insan Tanrı'yı öldürdü." diyen Nietzsche'den (1999) referansla Baudrillard (2008), her şeyin hakikatinin önemini yitirdiği bir dünyada Tanrı'nın da varlığını sürdürmesinin zor olduğunu söylemektedir. Dinin de imgelerle dolu görsel bir teknolojiye dönüşmesiyle Tanrı'nın ölümü, değerlerin alt üst olmasıyla metastazlarını yaşamaktadır. Anlamda ölen tanrının yokluğunda bu ölümü gizlemek adına ikame unsurlar yaratılmaktadır. Baudrillard (2008)'a göre, hiper-modern dünyanın yeni dini, sosyal medya olurken çeşitli sosyal medya araçları da huzur aranan araçlar/eklentiler olarak yeni dünya düzeninde yerlerini almaktadır.

Modern insan, eski tanrıların ölümünü ilan etmiş ve yerine son moda teknoloji tanrıları ve uzantılarını getirmiştir. Yeni dünya düzeninde insan bağlı olduğu bu yeni tekno-dinlerin tanrılarına kolayca ulaşabilmekte ve cennet-cehennem gibi öteki dünya açıklamalarından ziyade bu dünyanın kurallarıyla hayatını şekillendirip cenneti de cehennemi de aynı sanallıklar içerisinde deneyimlemekte; sorularına aradığı tatmin edici yanıtları bu dünyada bulabilmektedir. Teknolojik imkanlarla ömrü uzatma, hastalıklara çareler bulma ile ölümsüzlüğe uzanan serüvende makineleşmekte olan insanlar, tanrıya bedenlerinin ölümsüzlüğü üzerinden meydan okumaktalar. Ölümün tanrının elinden alınarak modern bireylere geçmesi, herkesin kendi hayatının tanrısı olabileceği fikrini vermiştir. Bilim, rasyonalite ve bu doğrultudaki kültürel değişimler, tanrı inancının güçsüzlüğüne katkıda bulunmuş ve yeni anlam arayışlarına kapı aralamıştır. Her şeyi bilimle, gözlem ve deneyle, akılla açıklayabiliyor ve içinde yaşadığımız dünyayı, başımıza gelen olayları, doğayı bilim

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

üzerinden deneyimleyebiliyorsak modern öznenin tanrıya ihtiyacı kalmamış gibi görünebilmektedir.

Sekülerleşmenin bilimle olan bağlantısı da bu noktaya dayanmaktadır. Bilimsel gelişmeler hız kazandıkça ve dünyayı açıklayabilme kabiliyetleri geliştikçe insanlar, dinî açıklamalar yerine modern bilimsel açıklamaları dikkate almaya başlamaktadır (Ertit, 2013). Bu noktada sekülerleşmenin dinin tamamen önüne geçtiğini söylemek tam manasıyla doğru olmaz. Volkan Ertit'in (2013) de ifade ettiği gibi bilimsel gelişmeler dinî inanç ve öğretileri tamamen dışlayıp yanlıılamaz. Dolayısıyla birinin varlığının diğerini dışlamak zorunda olmadığını söylemek gerekir. Elbette ki bilimdeki gelişmeler dinin otoritesini sarsmış, tek açıklayıcı olma vasfına rakip olmuştur fakat dinler bilim karşısında yenik düşmemiş, anlamsızlığın yeni düstur olduğu bu çağda insanların anlam arayışlarına yanıtlar sunmaya devam etmiştir. Ertit'in (2013) çalışmasında öne sürdüğu gibi bireyler, aşı bulundu diye tanrıya inanmak ve ona dua etmekten vazgeçmemişler hem dinin hem de modern tıbbın bir arada olabileceği bütünsel bir oluşum içerisinde toplumsal bir düzen inşa etmişlerdir.

Bilimsel gelişmeler, dinin başroldeki yerini almış fakat onu tamamen oyun dışı bırakmamıştır. Dinler, büyü bozulmuş dünyanın anlam arayışına yanıtlar sunmaya devam etmektedir çünkü insanlar tamamen rasyonel varlıklar değildir. Bu bağlamda sekülerleşme konusunun tanrının ölümü olarak değil, tanrının ve dinlerin toplumsal yaşamdaki nihai rolünün azalması olarak yorumlanması mümkündür. Dünya kutsallığından arınmış ve insana içkin hâle gelmişken dinlerin de daha öznel bir alana çekilerek bireyselleştiği söylenebilmektedir. Öne sürmüş olduğu sekülerleşme teorisini daha sonra değiştiren Berger (2000) de, sekülerleşmenin dinin bozulması, çöküşü ve yok oluşu değil değişimi olduğunu ifade etmiştir. Dinler günümüzde hâlâ etkisini sürdürdüğüne göre, bunu kendini mevcut sosyal hayata ve gelişmelere uyarlamış olmasına ve açıklama üretebilme gücüne borçludur.

Günün sonunda insan denen varlık, rasyonel aklının yanı sıra duygularıyla hareket eder ve her daim anlam arayışında olacaktır. Bilimle uyumlu bir şekilde ilerlediği müddetçe dinler de toplumsal düzlemdeki mevcudiyetini koruyacaktır. Dalai Lama'nın da belirttiği gibi, dinlerle bilim arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkarsa, dinin kendini güncellemesi ve insanların bilimsel ilerlemenin yollarını izlemesi gerekmektedir (I

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Origins, Mike Cahill, 2014). Bu, dinin sadece geleneksel değerleri yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda modern toplumun ihtiyaçlarına uyum sağlaması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dinlerin mevcudiyeti, bilimle uyumlu bir şekilde evrildiği sürece toplumsal düzlemde etkili olmaya devam edecektir. Bellah (2002, s. 162-171), bilimsel gelişmelerin dinin gerilemesi açısından bir etkisinin olmayacağını hatta pozitif bilimlerle uğraşan bilim insanlarının sosyal/beşerî bilimlerdekilere kıyasla daha fazla dindar olduklarını söylediklerini belirtmektedir. Dolayısıyla sekülerleşmenin tek başına tanrıyı ya da tanrı fikrini öldürebilecek bir gücünün olduğunu söylemek hatalı bir argüman olabilmektedir.

İnsan, teknolojik gelişmelerle birlikte tanrıyı oynamak adına birtakım oluşumlarda yer almaktadır. Bilinç ve ruh muamması henüz çözülmemişken, kendi suretinden bir makine yaratmak ve ona ruh üfleme adına çeşitli bilimsel çalışmalar yapmaktadır. Bu teknolojiler sayesinde kısıtlı olan insan ömrünü uzatmak, zekayı geliştirmek, genleri iyileştirmek ve “üstün insan” idealine ulaşmak artık çok uzak görünmemektedir. İnsanın kendi hayatının tanrısı olma hikayesinde sular durulmazken, modern anlatılar geleneksel dinî anlatıları geride bırakmaktadır. Modern öznenin ölümü alt etmesi tanrı fikrinin zedelenmesine neden olmaktadır. Bu noktada aklın rasyonelleşmesi ya da dinin toplumsal hayat üzerindeki belirleyiciliğinin azalması gibi unsurlar tanrı anlatısını yıkamamışken yapay zekâ gelişmeleri ilahi bir varlık olan geleneksel tanrı anlatısının tahtını sarsmaya başlamıştır.

Transhümanizm, insanın mevcut potansiyelini geliştirmek, teknolojik gelişmelerle birlikte atıl kalan yanlarını yine teknolojik birtakım eklemlenmeler vasıtasıyla ilerletmek adına insan-makine iş birliğini işaret etmektedir. Transhümanizm nihai olarak insanın ölümsüzlüğe ulaşmasını amaçlamaktadır. Transhümanizmle başlayan sürecin post-humanla (insan sonrası) devam edeceği ve biyoteknolojik robotların hakimiyetindeki bir dünyada din ve tanrı gibi metafizik konuların bir ehemmiyetinin olmayacağı düşünülmektedir (Kızılgeçit, Yeşilyurt, Ergutay ve Çinici, 2021). Tek tanrılı dinler, genellikle ölüm ve ölümden sonra hayat anlatıları üzerine kurgulanmakta ve otoritelerini de bu inançlar üzerinden sağlamaktadır. Asıl mutluluğun öteki dünya yani ahirette bizleri beklediği anlatısı, bu maddi dünyayı anlamsızlaştırmakta ve önemsizleştirmektedir. Bu durumda sonsuza kadar yaşamanın da bir manası yoktur. Birey, olabildiğince öteki dünyası için yaşamalı ve vakti gelince de ölüme teslim

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

olmalıdır fikri hâkimdir. Oysaki transhümanizm ve insan sonrası olarak tasarlanan süreçler insanların var olduğundan emin olduğu bir gelecek için umutlar vadetmekte ve dolayısıyla da dünya üzerindeki yaşamı uzatma çabalarına neden olmaktadır.

Dinler, ölüm konusuna yaklaşımları üzerinden ayrışmaktadır. Tek tanrılı dinler ölümü, bir yeniden diriliş adına ölme olarak nitelendirirken Budizm ve Hinduizm gibi Doğu dinlerinde ölüm, bir öğrenme sürecinin sonlanmasına tekabül etmektedir (Neiman ve Goldman, 1999, s. 81). Nihai mutluluğun öteki dünyada yani ahirette olacağı inancı, dinlerin ölüm konusuna önemli misyonlar yüklediğini göstermektedir. İnsani kusurlarını teknolojik gelişmelerle aşan insan, hastalıklardan ve ölümden kurtularak sonsuz yaşam vaadiyle asıl böylece gerçek yaşama odaklanabileceğini düşünmektedir. Zihin transferi gibi gelişmelerle şimdilik beden sonsuza kadar yaşatılmasa da zihinlerin korunabileceği, bilinç aktarımlarının yapılabileceği bir gelecekte söz edilmektedir. Dolayısıyla böyle bir gelecekte herhangi bir tanrı inancına ihtiyaç olmayabilir.

Günümüzde de çeşitli organ nakilleri, tüp bebek teknolojisi, klonlama vb. gelişmeler insanın tanrı rolüne ne kadar kolay uyum sağlayabileceğini göstermektedir. Bu dünyanın fani ve bir imtihan olarak değerlendirilmesi, ortaya bir tür öteki dünya ütopyası koyarken teknolojik gelişmeler, tüm bu anlatıları kökünden sarsarak pek çok şeyin bu dünyada da mümkün olabileceğini gözler önüne sermektedir. Bu noktada yapay zekayı tüm anlatıları yıkarak tanrının ve evrenin işleyişini değiştiren, insan ve tanrı arasındaki bağları yıkan bir unsur olarak değerlendirebiliriz. Bu tür meta anlatıların yıkılması gibi tanrı fikri de yapay zekâ ile birlikte sarsıntıya uğramakta, yıkılmaktadır. İnsanlar ölümden sonra bir hayat olduğu, bu maddi dünyadaki eylemlerinin kritiğinin sonucunda öteki dünyada huzura erebileceği üzerinden zar atmak yerine, bilime, bilimsel gelişmelere ve yapay zekâ tanrısallığına yönelmektedir. Kim bilir belki de tanrı ölmek yerine teknoloji kılığında yeni müritleriyle yoluna devam etmektedir. Zira insanlar, bir tanrıdan başka bir tanrıya yönelmekte, yapay zekayı da neredeyse bir din olarak algılamaktadır (Dağ, 2020). Yapay zekâ, Kruzweil'in (2018) belirttiği gibi tekilliği yani insandan bağımsız olarak kendi başına var olmayı sağlayabildiğinde bu gelişmelerin de bir tür dinselleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla olası bir gelecekte yapay zekâ, belki de mecazen tanrıyı öldürecektir.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Teknolojik Dinselilik: Yeni Sanal Dinler, Cemaatler ve Dinî Otoriteler

Modern teknoloji ve kültürel değişimler, bireylerin anlam dünyaları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğundan kutsalla olan ilişkilerini de değiştirip, dönüştürmüştür. Geleneksel kitabi dinler, insanlara içinde buldukları dünyayı anlamlandırabilme ve sosyal ilişkilerini sürdürürebilme noktasında uzunca bir süre önemli ölçüde kaynaklık ederken, yeni gelişmelerle birlikte değişen sosyal hayatın kurallarının teknik ve teknolojik gelişmeler üzerinden belirlendiği söylenebilmektedir. Geleneksel dinlerin sağlamış olduğu rehberlik, insanların teknoloji ile girmiş oldukları yeni dünya düzleminde kutsal ile olan ilişkileri sekteye uğratarak önemini yitirmeye başlamıştır (Kızılgeçit vd., 2021). Modern insan, rasyonel aklın yol göstericiliğinde her türlü bilgiye hızlı ve aracısız ulaşmakta; farklı dünya görüşleri ile karşılaşmakta ve onlarla çeşitli etkileşimlerde bulunabilmektedir. Çoksesliliğin mümkün olduğu çeşitli mecralarda bireyler, tek bir kutsal anlatının etrafında şekillenen bir yaşantı kurmak yerine kendi dünya görüşlerini daha geniş bir perspektiften değerlendirme imkânı elde ederek teknolojik bir dinselilik deneyimlemektedir.

Bireylerin kutsalla olan ilişkilerine alternatif yaklaşımlar ortaya çıkaran teknolojik gelişmelerin yol açtığı toplumsal hayat üzerindeki belirgin evrimleşme, geleneksel dinlerin popürlüğünü yitirdiğini, bireylerin kendi kutsal alanlarını oluşturduğu kişisel dinî anlatıların ortaya çıktığını göstermektedir (Akgül, 2017, s. 192). İnsan doğasının değişip dönüşmesi sosyal hayatını belirleyen kimi kuralların ve anlatıların da bu dinamizme ayak uydurmasını gerektirmektedir. Teknoloji merkezli bir dünya, sanal gerçekliğin kişilerin gündelik gerçekliklerinin yerini aldığı, sahte dolayımaların zaafılarından şekillendiği ve ulaşılmaz görünen her şeyin deneyimlenebilme imkânı elde ettiği hazzardan oluşan yeni bir tüketim evreni yaratmaktadır. Kendi dinî anlatılarını inşa etmeye başlayan bireyler, geleneksel dinlerin dogmatik yapısına karşı kendi değer, inanç ve deneyimleri üzerinden yeni anlamlar inşa etme özgürlüğüne sahip olmuştur. Gerçek ve sahte arasındaki sınırların belirsizleştiği bu çağda, kutsal olan ile ilişkiler karmaşık bir hal alırken, teknolojinin sunduğu olanakların nasıl kullanılacağı ve bireylerin kutsalı nasıl tanımlayacakları meselesi tartışmalı hâle gelmiştir.

Bireylere sahte bir gerçeklik evreni sunan Metaverse’te inşa edilen sanal kilise ve mabetler, geleneksel dinlerin dijitalleşmesi ve sanal

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

toplulukların dinî ihtiyaçlarını karşılaması için aktif platformlar olarak görölmektedir. Bu kiliselerden VR Church'ün haftalık toplantılarına çok fazla sayıda dijital katılım olduğu, vaftiz etme ve günah çıkarma gibi ritüellerin gerçekleştirildiği bir tür sanal kilise olarak hizmet verdiği bilinmektedir. Chicago'daki Am Shalom Sinagogu, katılımcılarına VR kulaklıklar hediye ederek ve kripto para kullanarak sanal bir sinagog inşa etme girişiminde bulunmuştur. Ayrıca diğer dinlerden kullanıcılar da kendi mabetlerini inşa ederek Metaverse'te dinî topluluklarını kurmaktadır (Yamaç, 2023, s. 44-45). Bu örnekler teknolojinin dinî deneyimleri dönüştürme gücünü ve dinî toplulukları sanal ortamda bir araya getirme potansiyelini göstermektedir. Facebook temelli bir şirket olan Meta'nın da kullanıcıların verilerinden istifade etmek suretiyle bu tarz girişimleri desteklediği bilinmektedir. şirket Müslüman coğrafyalardaki kimi sosyal medya kullanıcılarına çeşitli araçlar temin ederek onlardan dinî pratiklerini ya da temelde dinlerini yaşayış biçimlerini kayda alıp sosyal mecralarda paylaşmalarını istemektedir (Diyanethaber, 2022). Veri gizliliği ve mahremiyet gibi konulardaki endişelerin yanı sıra manevi bir alanı kapsayan din ve dinsel pratiklerin bu şekilde kâr amaçlı şirketlerin elinde bir tür kapitalist sermayeye dönüşmesi konusu da ayrıca tartışılmalı hâle gelmektedir.

Haberli (2019), internet tabanlı gelişim gösteren sanal dinleri temel aldığı çalışmasında internetin, dinin yeni bir platform bulması ve dinî içeriklerin çevrimiçi dünyada yayılmasının önemli bir dönüm noktası olduğunu vurgulamaktadır. Web sitelerinin dinî bilgi alışverişi ve etkileşim için bir alan sağladığını belirten araştırmacı, dinî liderler ve kurumların çevrimiçi platformlarda aktif bir şekilde varlık gösterdiğini ve internetin, dinin kurumsal boyutunu da etkilediğini belirtmektedir. Örnek olarak vatican.com, chabad.org ve islamicity.com gibi kurumsal web sitelerini öne çıkaran Haberli (2019), sanal din pratiklerinin geleneksel dinî kuralların etkisini azalttığını ve internetin dinin yapısını değiştirdiğini öne sürmektedir. Herhangi bir ziyaretçinin geleneksel olarak sınırlı olan Mescid-i Haram gibi dinî ve kutsal noktaları çevrimiçi olarak ziyaret edebilmesi, dinin internet ortamında daha esnek hâle geldiğini ve kutsalın algılanmasının farklı pratik biçimleri kazandığını göstermektedir. Benzer şekilde Dağ (2020) ise transhümanizm üzerinden insan ve dünyanın nasıl bir dönüşüm geçirdiği meselesini irdelediği çalışmasında, sekülerleşme çizgisinin hümanizmle gelişmeye başladığını ifade etmektedir. Yazar,

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

transhümanizmin dinlerle olan ilişkisini insanı tanrısal bir mükemmelliğe ulaştırmaya çalışmak dolayısıyla dini-gnostik bir hareket olarak görür. Bu yaklaşıma göre transhümanizm insanların Tanrı'nın ayrıcalıklarını elde edebileceği ve bu durumun Tanrı'nın imtiyazlarının alınması anlamına gelebileceği öne sürülmektedir. Yazar, Tanrı ve doğanın geri plana atıldığı yeni gerçekliğin hümanizmle başlayıp transhümanizm ve posthümanizm gibi akımlarla da devam ettiğini belirtmektedir. Posthümanist çağda tanrısal kimi niteliklerle donatılmış olan insanın Tanrı'ya da ihtiyacı kalmamış gibi görünmektedir. Dolayısıyla Dağ (2020, s. 247) çalışmasında transhümanizmin din karşıtı bir karakter taşıdığını ileri sürmektedir.

Geleneksel dinî anlatıların günümüz sorunlarına tatmin edici cevaplar verememesi, bireyleri transhümanizmden posthümanizme uzanan çerçevede farklı arayışlara yönlendirmiştir. İnternet tabanlı teknolojilerin yaygın kullanımı ve yapay zekâ teknolojilerinin de gelişimiyle beraber sanal dinlerin ve bu sanal dinlerin etkisinde yeni sanal cemaatlerin yaygınlaşması olağan görülmektedir. Özellikle ölümden sonra yaşamın niteliği konusundaki geleneksel anlatıları bir kenara bırakarak, online platformlarda sağlıklı ve uzun bir yaşam vaadiyle sunulan sanal dinî deneyimlere ilgi artmıştır. Sanal dinler, internet aracılığıyla erişilen platformlarda, yapay zekâ destekli interaktif deneyimler ve dijital topluluklar aracılığıyla bireylere ulaşmaktadır (Akkaş, 2012). Bu yeni dinî yaklaşımlar, geleneksel dinî otoritelerin kısıtlarını aşmayı ve dinin daha kişisel, esnek ve çağdaş bir yorumunu sunmayı hedeflemektedir. Geleneksel dinlerin otoritesini sarsmasıyla birlikte sanal dinler bireylere özgün bir dinî kimlik oluşturma imkânı da sunmaktadır. İnteraktif dijital deneyimler, bireyleri bir araya getirerek ortak inançları paylaşmalarına ve maddi dünyadaki herhangi bir kısıtlılığın olmadığı bu sanal dinlerin topluluklarına katılmalarına olanak tanımaktadır (Akgül, 2017, s. 201). Bu durum, dinin sanal düzlemde güç kazanmasını ve geleneksel din anlayışlarının yerine geçmesini beraberinde getirmiştir. Weber (2014), Batılı ülkelerin rasyonelleşmesi sonucu aklın ön plana çıkmasıyla bir anlam sorunu yaşadıklarını, buradan hareketle de yeni anlam arayışları içerisinde olduklarını söylemektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan yeni dinî hareketlerin dayanak noktasını yalnızca modern bireyin anlam sorunsalı oluşturmamakta aynı zamanda yerleşik dinlerin çağın gereklerine uygun açıklamalar sunamaması, çağa ayak uyduramaması, muhafazakâr ve

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

normatif yapısından taviz vermeyerek bu gelişmeleri reddedici bir tutum taşıması oluşturmaktadır.

Sanal dinler, internet ve ağ bağlantılarının sınırsız olanaklarından beslenerek dinamik, etkileşimli, hızlı, aracısız ve ödül-ceza mantığını dışarıda bırakarak kitlelere nüfuz etmekte; bireyler post-modern dünyanın tüm olanaklarının yanı sıra büyük bir anlamsızlık amazında yuvarlanırken sanal dünyalarına tutunmak adına bu dinî anlatıların peşine düşmektedir. Yeni sanal dinler, tanrı ve aracısı olan peygamberler gibi dolaylı bir aktarım düzenini dışlayarak doğrudan alıcı özneyle iletişim kurmakta, aradaki tüm bağlantılar/aracılar kalkmaktadır. Bu durum dinin bireyselleşmesini doğururken, din kapitalist pazarda farklı anlam olanakları ve dinî pratikler barındıran semece bir olgu haline gelmiştir. Postmodernitenin düsturları gibi dinde de artık tek bir anlatı ve tek bir doğru yoktur. Büyük/meta anlatılar terk edilmiş, bireylerin yorumlarına açık, merkezsiz bir yapı ortaya çıkmıştır (Akgl, 2017). Zaman ve meknın yerinden edildiği, insanların teknolojik imkanlarla farklı sosyal dünyalara tanık olabildiği çağda belli bir konuda ortaklık oluşturmak zorlaşmakta ve bireyler kendi çıkar ve ihtiyaçları doğrultusunda herhangi bir anlatıya dahil olabilmektedir.

Yeni anlatılar yeni aracılarını doğururken, dinin tebliğ edilmesi noktasında peygamberlerin yerini sanal vaizler almaktadır. Vahye dayalı dinlerin dikey iletişime bağlı aktarımları yerini herkesin bu bilgileri birlikte inşa ettiği ve yorumladığı yatay bir iletişim sürecine bırakmıştır. Günümüzde internet dünyasının popüler isimleri çeşitli sansasyonel açıklamalarıyla medya programlarında yer alarak kitlelerin ilgisini çekmekte ve yeni dinî otoriteler haline gelmektedir. Bu sanal vaizler, internet üzerinden yaptıkları yayınlar ve dijital platformlarda paylaştıkları içerikler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşabilmekte ve onlarla etkileşimde bulunabilmektedir (Kayseri, 2019, s. 44-47). Geleneksel dinî liderlerin yanı sıra bu sanal vaizler günümüzde dinin tebliğ edilmesi konusunda önemli bir etki ve etkileşim potansiyeli taşımaktadır. Medya aracılığıyla kitlelere ulaşma avantajı, onlara dinî konuları çağın dilinde ve popüler kültürle entegre bir Şekilde sunabilme imkânı vermektedir. Bu durum dinin daha geniş bir kitleye ulaşmasına ve farklı sosyal gruplara hitap etmesine olanak tanımaktadır. Ancak bu yeni dinî otoritelerin ortaya çıkışı beraberinde dinin merkezsizleşmesi, öznel anlatımların geniş kitlelere mal edilmesi ve çıkar odaklı din kullanımları gibi tartışmaları da beraberinde

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

getirmektedir. Geleneksel kitabi dinler bu sanal vaizlerin popülerliğine olumlu yaklaşmasa da bu yeniliklerin özneleri modern toplumun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde dinin tebliğini yapan yenilikçi liderler olarak görmektedir. Bu değişim, dinin iletimi ve algılanışı üzerindeki geleneksel normları sorgulamamıza neden olarak, dinin evrimini şekillendiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Dinin medya vaizleri aracılığıyla halka aktarımı, anlamın bağlamından koparılması ve tekdüze, basit ve yüzeysel bir din anlatısı ortaya çıkarabilmektedir. Eğlence aracı olarak işlev gören televizyon veya internet teknolojileri üzerinden bilgi aktarımı bilginin niteliğine zarar verebilmektedir. Kişiler, dini ve dinin çeşitli unsurlarını popülerliklerini arttırmannın bir aracı olarak kullanarak kendilerine yeni müritler kazandırmakta, kitleler de bu kimseleri dinî otoriteler olarak kabul etmekte ve söyledikleri her sözü adeta dinî buyruklarmış gibi kabullenmektedir. Dinin suistimale açık hâle gelmesine neden olabilen bu gelişmeler aynı zamanda bir tür gösteriş dindarlığını da ortaya çıkarmıştır. Nitekim günümüzde ortaya çıkan yozlaşmış pek çok cemaatsel yapılanmanın da bu nitelikleri taşıdığı söylenebilmektedir. Bireyler kullandıkları sosyal mecralarda dinî ritüellerini göstererek yerine getirmekte ve bu gösteriş üzerinden de bir tür kimlik ve statü sahibi olmaktadır. Cengiz vd.'nin (2021) yapmış oldukları alan çalışması verilerine bakıldığında da yeni spiritüel arayışlar da tam olarak bu noktadan beslenmekte ve bireylere steril bir yeni manevi anlam dünyasının olanaklarını sunmaktadır.

Günümüzde teknolojinin hızlı ilerlemesi, genetik teknolojiler ve diğer gelişmeler, Harari'nin (2017) belirttiği gibi kurguların gerçeklerin yerine geçtiği bir sosyal dünyanın oluşmasına neden olmuştur. Bu durum din, bilim ve bilimsel gelişmeler arasındaki sınırları belirsizleştirmekte ve geleneksel din anlayışlarını zorlamaktadır. Vahiy kavramının geleneksel dinlerdeki yerini, vahisiz dinler ve teknoloji aracılığıyla oluşturulan inanç sistemleri almaktadır (Huxley, 1958). Ray Kurzweil'in (2018) ifade ettiği gibi, teknolojik tekilik noktasına ulaşıldığında ise farklı türlerde yeni dinî anlatılara duyulan ihtiyacın artabileceği düşünülmektedir. Geleneksel dinlerin geçmişte vahiy yoluyla iletilen doğruları sunma işlevi, şimdilerde sanal düzlemde farklı içerikler ve anlatılar bağlamında yeniden değerlendirilmekte ve alıcılarına doğrudan, aracısız ulaşmaktadır. Gen teknolojileri ve yapay zekâ gibi bilimsel alanlardaki gelişmelerle dinî ritüel ve pratiklerde de farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bu durum insanların

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

dünya görüşlerini ve dinî inanalarını Şekillendirme biçimlerinde önemli bir evrimi beraberinde getirmiştir. Teknolojinin, insanlığın özünü, bilinci ve hatta yaşamın doğasını değiştirebilecek potansiyelini düşündüğümüzde, yeni dinî anlatılara olan ilginin artması kaçınılmazdır. Dinler insanın bedenli ve sonlu bir varlık olması üzerinden temellenip ahiret anlatısı oluştururken teknolojik gelişmeler vasıtasıyla insan, uzayan ömrü ve kendi suretinde yeni yaratımlar yapan bir yaratıcı olarak tanrı rolünü oynamaya hazırlanmaktadır.

Matbaanın ortaya çıkmasıyla birlikte dinî metinlerin farklı yorumlarına ulaşılması, din üzerindeki belki de ilk gelişmelerin ayağını oluştururken yapay zekâ gibi gelişmiş teknolojilerle birlikte insanlara sunulan sınırsız olanaklar transhümanizm gibi insan sonrası anlatıların temelini oluşturmaktadır. Popüler kültür hakimiyetindeki toplumda medya vaizleri olarak görev alan din insanları, otoritelerini internet ağ teknolojileri üzerinden sağlarken yine aynı bağlantıların gelişimi dolayısıyla bu yetkilerini yitirmekte ve onların yerini zaman ve mekn bağlamından koparılmış, bedenli olma sorunsalını ardında bırakmış bu yapay zekâ entiteleri dinî liderlik rollerini üstlenmeye başlamıştır. Teknolojiyi bir üretim gücü olarak elinde bulunduran sınıf yeni dünya düzeninin söz sahipliğini elde ederken, bu teknolojileri gündelik yaşantısında kullanan bireyler ise yeni bir tahakküm ilişkisine dahil olmaktadır. Bu durum, teknolojinin dinî, kültürel ve sosyal yapıları nasıl dönüştürdüğüne dair derinlemesine düşünmeye yönlendirirken, dinin ve teknolojinin karşılıklı etkileşiminin gün geçtikçe karmaşık hâle geldiğini göstermektedir. Yoga, meditasyon, reiki, nefes egzersizleri gibi ya da scientology, dataizm gibi yeni ağ inanışları/dinselikleri bireylerin anlam arayışlarına yanıt sunan öğretiler olarak ortaya çıkarken metaverse evreni her Şeyin merkezlesizleştiği, biyolojik bedenlerin tüm sınırlılıklarının geri planda bırakıldığı yeni bir maneviyat alanı açmaktadır. Özellikle İslamiyet, hakikat öncelikli ve temelli bir din olması nedeniyle tüm bu hakikat sonrası anlatıları dışlarken teknolojik olanaklardan geri duramamakta ve çağa ayak uydurmaya çalışmaktadır. Üretilen teknoloji, belli bir zihniyetin de yansımaları olduğundan dolayı bu teknolojiler ve beraberinde getirdikleri ile ilgili sorunlar yaşayan dinler, onun üretimi aşamalarında da söz sahipliği yaparak etkisini sürdürmelidir. Günümüzdeki yerleşik geleneksel dinler mevcudiyetlerini bir ölçüde teknolojik gelişmelere adapte olabilmelerine ve yeni söylemler geliştirebilmelerine borçludur.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni ağ dinselilikleri.
Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (12), 71-100. DOI:
10.54557/karataysad.1448758

Sonuç

Teknolojik gelişmelerin din üzerindeki etkisini ve yapay zekâ çağında dinin yerini sorguladığımızda çok sayıda araştırmacı tarafından ortaya atılan ve bu çalışma boyunca da savunulan tez; her Őeye rağmen dinin açıklama üretme çabasına devam edecek olduğudur. Yeni açıklamalar yapma görevini bilimsel kimi araçlar devralmış olsa da bugün hâla anlam/mana arayışımıza spiritüel birtakım inanışlar ya da benzer yeni ağ inançlarıyla yanıtlar bulmaya çalışıyorsak bu durum dine yeni roller düştüğünü göstermektedir. Yıllarca rasyonel alanın dışında değerlendirilen ve duygusal/ruhani alana hapsedilen din, bugün akılı göz ardı etmeden varlığını güncellemeli ve içinde bulunduğumuz çağın gerekleri doğrultusunda yeni açıklamalar edinmelidir. Bu noktada önerilen tez, kitabi dinlerin muhafazakâr yapısına tamamen zıt gibi görünse de her alanda olduğu gibi bir paradigma değişiminin elzem olmasıdır. Toplum yekpare bir bütün olarak düşünülemez ve bireylerin tekil hayatlarındaki pratikler, toplumsal yaşamlarını da değiştirip dönüştürmektedir. Bu doğrultuda yapılması gereken mevcudu yıkmak ya da terk etmek değil reforme etmek olmalıdır.

Bireysel dindarlık, sivil din, transhümanizm gibi konular din sosyolojisi açısından önemli bir inceleme alanını oluşturmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalara bakıldığında da hem bu kavramsal başlıkların hem de yeni teknolojiler çağında dinin değişimi ve dönüşümü meselesinin gerek yerli gerekse de yabancı literatür özeline genellikle teorik çerçevede tartışıldığı gözlenmektedir. Bugünün dinamikleri üzerinden geleceğe yönelik perspektifler oluşturmaya çalışırken sahaya dayalı ve toplumsalı da hedef alan çalışmaların yapılması oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışma boyunca bu konuların din sosyolojisi açısından nasıl ele alınabileceğine dair bir perspektif oluşturulmuş; pratiğe dayalı çalışmalar gerçekleştirmek isteyen araştırmacılar için bir kaynak sağlaması amaçlanmıştır.

Yazar Katkı Oranları ve çıkar atışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar atışması bulunmamaktadır.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Kaynakça

- Akgül, M. (2017), “Dijitalleşme ve Din”, *Marife*, 17/2, 191-207.
- Akın, M. (2019). “Boşlukların Tanrı’sı” İfadesi ve Kelâmî Açından Değerlendirilmesi. *Bilimname*, 2019(37), 661-684.
- Akkaş, İ. (2012). *Sanal Cemaatler*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Arslan, M. (2006). Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: Yeni Çağ İnanışları Örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4/(11), 9-25.
- Baudrillard, J. (2008). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, (Çev. O. Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite*. (Çev. Sinan Okan Çavuş), Can Sanat Yayınları: İstanbul.
- Bellah, R. N. (2002). “Din ile Sosyal Bilim Arasında”, (çev. A. Köse) *Sekülerizm Sorgulanıyor*, Ufuk Kitapları: İstanbul.
- Berger, P. L. (2000). *Kutsal Şemsiye, Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, (çev. A. Coşkun), Rağbet Yayınları: İstanbul.
- Bucuka, Y. (2022). “Dini Brikolaj: Dini Bağlılıkta Yeni Bir Form”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 2/3 (Ekim/October), s. 117-132.
- Castells, M. (1999). “Information technology, globalization and social development”. Discussion Paper No. 114. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Cengiz, K., Küçükural, Ö. ve Gür, H. (2021). Türkiye’de Spiritüel Arayışlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, H. (2019). Eleştirel Yaklaşım Bağlamında Teknoloji ve Hegemonya İlişisini Tartışmak. *Yeni Medya*, (7), 20-33.
- Çoştı, Y. (2017). *Toplumsallaşma ve dindarlık*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing.
- Çuhadar, M. (2021). Postmodernizm, Dijitalleşme ve Hibrit Dindarlık. *Tevilat* 2/1, 67-88, <https://doi.org/10.53352/tevilat.994404>.

- Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758
- Cumaoğlu, U., & Özbey, A. Ü. (2024). Yeni Bir Tekno-Din Olarak Dataizm. *Mecmua* (17), 70-80. <https://doi.org/10.32579/mecmua.1410423>.
- Dağ, Ahmet (2020). *Transhümanizm: İnsan ve Dünyanın Dönüşümü*, Ankara: Elis Yayınları.
- Darende, Ö. F. (2018). Sekülerleşme: Süregelen Model. *Antakiyat*, 1(1), 127-135.
- Dereli, M. D. (2019). Dinî kimliklerin siber uzamda akışkanlaşması. *İnsan ve Toplum*, 9(1), 85-116.
- Diyanethaber, (2022). “Dijital Dinin Yeni Görünümleri”, <https://www.diyanethaber.com.tr/dijital-dinin-yeni-gorunumleri>. Erişim Tarihi: 12/12/2023.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İkel Biçimleri*, (Çev. F. Aydın), Ataç Yayınları: İstanbul.
- Eken, M. (2021). *Çevrim içi dindarlık: M neslinin inanç pratikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 269 s.
- Ertit, V. (2013). Sekülerleşme Teorisi, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 37(3), 207-229.
- Ertit, V. (2020). Sosyolojinin Kurucu Figürlerinde Din. *Akademik Hassasiyetler*, 7(14), 1-35.
- Euronews, (2019). “Japonya’da 400 Yıllık Tapınakta Görev Yapan Robot Rahibe Büyük İlgi”, <https://tr.euronews.com/2019/08/15/japonya-da-400-yillik-tapinakta-gorev-yapan-rahip-robotu-buyuk-ilgi>, Erişim Tarihi: 12/12/2023.
- Freud, S. (2012). *Totem ve Tabu*, (Çev. Niyazi Berkes), Arya Yayıncılık: İstanbul.
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Erşil Kuşdil), Ayrıntı Yayınları: Ankara.
- Güvendi, T. (2008). *Geleneksel yapının kırılma sürecinde dindarlık (Oğuzeli örneği)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Haberli, M. (2019). Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(2), s. 307-315.

- Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758
- Harari, Y. N. (2017). *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi*, Kolektif Kitap: İstanbul.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar*, Kabalcı Yayınevi: İstanbul.
- Huntington, P. S. (2020). *Medeniyetler Çatışması*, (der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları: Ankara.
- Işıklı, Ş. ve Gökbayrak, H. (2022). Dijital Din Teorisi: Dijital Din Geleneksel Dine Karşı, (içinde) *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021, 105-145.
- Kanık, C. (2017). Batı’da Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlere Genel Bir Bakış. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(17), 177-188.
- Kayseri, Z. (2019). Sosyal Medya Vaizliği: Amerika ve Türkiye Örneği. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Kızılgeçit, M. & Yeşilyurt, M. & Ertugay, R. & Çinici, M. (ed.). (2021). *Yapay Zekâ, Transhümanizm ve Din*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kruzewil, R. (2018). *İnsanlık 2.0: Tekilliğe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan*, (Çev. Mine Şengel), Alfa Yayınları: İstanbul.
- Léger, D., ve Halil A. (2014). “Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler”. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, no. 26 (January 2014). <https://doi.org/10.15370/muifd.19389>.
- Manafov, R. (2022). “Dinsel Düşüncenin Rasyonelleşme İmkânı ve Zorlukları”. *Dini Araştırmalar* 25/63, 649-670. <http://doi.org.10.15745/da.1181538>.
- Marcuse, H. (2010). *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*, (Çev.: Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea.
- Neiman, C. ve Goldman, E. (1999). *Ölümden Sonra Yaşam*. (Çev. G. Şen) Doğan Kitap Yayınları: İstanbul.

- Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758
- Nietzsche, F. (1999). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. (Çev. A. Turan Oflazoğlu) Asa Yayınları: Bursa.
- O'Gieblyn, M. (2023). *Tanrı, İnsan, Hayvan, Makine*. (Çev. Filiz Sarıalioğlu), Altın Kitaplar: İstanbul.
- Özdemir, N. (2022). Türkiye'de Spiritüel Arayışlar. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), 84-86.
- Özgen, M. (2021). Antropolojide Din ve Ritüel. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(36), 1304-1316.
- Özkan, A. R. (2006). *Kıyamet tarikatları: Yeni dini hareketler*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özyurt, C. (2014). Marx'ta Yanılsama ve İdeoloji Olarak Din. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 207-240.
- Repstad, P. ve Furseth, I. (2020). *Din Sosyolojisine Giriş*, (çev. İhsan Çağcıoğlu ve Halil Aydınalp), Atıf Yayınları: Ankara.
- Siegel, N. P. (2012). *Dünya Dinleri ve İktidar*. (Çev. Selin Dingiloğlu), Yordam Kitap: Ankara.
- Stannard, R. (2002). *21. Yüzyıl İçin Tanrı: Büyük Patlamadan Evrime, Freud'dan Yapay Zekaya Tanrı ve Bilim*. (Çev. Şaban Ali Düzgün), Fol Kitap: Ankara.
- Şahin, İ. (2019). Ritüelden İnanca Sembolik Bir Yapılanma: Online Alevi Topluluklar. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(1), s. 7-28.
- Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(4), 55-82.
- Tunçay, E. (2023). Dördüncü Sanayi Devrimi: Yeni Bir İdeoloji. *4. BOYUT Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, (22), 127-147.
- Uluç, Ö. (2006). *Yeni dini hareketler*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Vassaf, G. (2023). *Cennetin Dibi: Modern Zamanlarda Eğlencelik Hayat*, İletişim Yayınları: Ankara.
- Weber, M. (2012). *Din Sosyolojisi*. (Çev. Latif Boyacı), Yarın: İstanbul.

Arslan, K. (2024). Teknolojik dönüşümler ve yeni çağ dinselilikleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 71-100. DOI: 10.54557/karataysad.1448758

Yenen, İ. (2022). Klasik Sosyal Kuram ve Din: Karl Marx ve Emile Durkheim'in Din Yaklaşımları. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 745-758.

Yılmaz, S. (2014). Sanal Din: Tarihsel, Kuramsal ve Pratik Boyutlarıyla İnternet ve Din. *Journal of History Culture and Art Research*, 3(2), 237-241.